

VIOLETTA KRAWCZYK-WASILEWSKA

Katedra Wychowania Muzycznego
Uniwersytet Łódzki

O FOLKLORYSTYCE POLSKIEJ W STULECIE „LUDU”

1. Formacja romantyczna wobec folkloru

Rok 1802 zwykło się przyjmować jako datę wyjściową polskiej folklorystyki. Wtedy to narodził się — mający już dziś znaczenie historyczne — słynny memoriał Hugo Kołłątaja, antycypujący program badań ludoznawczych i zamykający okres tak zwanej prefolklorystyki, o której istnieniu świadczą odkrycia rękopiśmiennych zbiorów piosenek z wieku XVIII (Hernas, 1965).

Jednakże świadome i programowe zbieractwo materiałów — dziś określanych mianem folklorystycznych — rozpoczęło się w Polsce doby romantyzmu (Maślanka, 1984). Inicjatorem badań terenowych „z kosturem w rękę” był legendarny Zorian Dołęga-Chodakowski, za którym poszła duża grupa entuzjastów z Żegotą Paulim, Wacławem z Oleska, Ryszardem Berwińskim, Romanem Zmorskim, Józefem Lompą, Janem J. Lipińskim, a przede wszystkim Lucjanem Siemieńskim i Kazimierzem W. Wójcickim. Owi zbieracze tak zwanych „starożytności polskich i słowiańskich” gromadzili pieśni i podania ludu w przekonaniu, iż uzyskują bezpośrednie źródło do poznania przeszłości narodowej zachowanej w kulturze duchowej gminu, zamieszkującego tereny rdzennie polskie i kresowe (Litwę, Białoruś i Ukrainę). Ich licznie drukowanym zbiorom przyświecała motywacja literacka i narodowa a nie naukowa, dlatego też publikacje te obciążone były — zależnymi od fantazji edytorów — interpolacjami, „obróbkami” literackimi i nieścisłościami regionalnymi, świadczącymi o amatorskim podejściu do zagadnienia (Kapełuś, Krzyżanowski, 1970).

W połowie XIX stulecia pojawiły się pierwsze próby rozważań teoretycznych na temat sensu i wartości owej „gorączki” zbierackiej. Podejmowali je J. I. Kraszewski, M. Wiszniewski, W. A. Maciejowski, W. Pol i E. Dembowski, jednakże — z dzisiejszego punktu widzenia — generalnie szli oni drogą manifestu Chodakowskiego. W tej sytuacji nie zdobył zwolenników Ryszard Berwiński, który w 1854 roku na kartach obszernego dzieła dowodził, iż twórczość ludu nie ma charakteru samodzielnego, lecz jedynie przetwórczy i domagał się, by poznawać ją drogą naukowej „krytyki” (Berwiński, 1854). Mimo oburzenia z jakim się spotkał u współczesnych, był pierwszym, który utorował drogę poszukiwań naukowych badaczom epoki pokolbergowskiej.

W romantycznej modzie na lubowanie się gminem w twórczości literackiej i muzycznej oraz w atmosferze entuzjazmu dla zbieractwa terenowego dojrzał Oskar Kolberg, górujący nad poprzednikami rzetelnością w gromadzeniu materiału, pozyskiwanego w toku regularnie prowadzonych badań terenowych (od 1839 roku przez lat pięćdziesiąt) na całym niemal obszarze ziem polskich. Choć również amator i pasjonat, wykazał się jednocześnie ogromnym talentem metodologicznym, wyrażającym się ewolucją jego programu badawczego. Początkowo zamierzał popularyzować pieśń ludową w salonach, dlatego też notował tekst wraz z melodią, systematyzując równocześnie gatunki i podając miejsce ich znalezienia. Wobec nabieranego doświadczenia i powiększających się zbiorów zaplanował stworzenie kompleksowej systematyki pieśni poprzez obserwację ich wariantów melodycznych z różnych terenów.

Niebawem jednak zmienił swe założenia badawcze, dostrzegając związek pieśni z innymi elementami kultury chłopskiej, które równorzędnie począł gromadzić i notować, choć nie zawsze potrafił właściwie objaśnić i zrozumieć poszczególne zjawiska. Tak szerokie *spectrum* pozwoliło zbieraczowi wyabstrahować pojęcie regionu (określanego przezeń najczęściej mianem „prowincji”), dla którego stworzył model monografii typu folklorystyczno-etnograficznego. Za życia Kolberga ukazały się 33 tomy ułożone w „serie” (czyli regionalne monografie encyklopedyczne), połączone wspólnym tytułem: *Lud, jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*¹. Tytuł ten sam w sobie stanowi pierwszą polską definicję i klasyfikację folkloru, realizując nieomal w całej rozciągłości oświeceniowy program Kołłątaja. Rozległość dzieła Kolberga sytuuje naszego zbieracza na pierwszym miejscu wśród innych europejskich kolekcjonerów folkloru. W dziejach zaś polskiej folklorystyki stanowi łącznik między romantycznym zbieractwem „starożytników” a naukowioną folklorystyką epoki pozytywizmu.

2. Początki folklorystyki naukowej

W ostatnim ćwierćwieczu XIX stulecia ugruntowuje się tendencja, aby wszelkie poczynania w dziedzinie folkloru odbywały się zgodnie z wymaganiami nowoczesnej nauki europejskiej oraz odpowiadały pilnym potrzebom poszerzania wiedzy o własnym kraju i narodzie żyjącym pod zaborami.

W okresie tym następuje rozwój archeologii, antropologii, językoznawstwa oraz etnografii i etnologii, które takim terminom jak „kultura” i „cywilizacja” nadają nowy sens. Jest to też czas upowszechniania się nowego terminu „folklor”, odkrytego przez Williama Thomsa w 1846 roku, a przeniesionego na grunt polski przez Jana Karłowicza w 1888 roku².

¹ Reedycja zbiorów Kolberga powiększona o *inedita* obejmuje 68 tomów wydanych jako *Dzieła wszystkie* Oskara Kolberga, Wrocław – Poznań 1961–1990.

² J. Karłowicz: *Folklore*, „Wisła” t. 2, 1888, s. 84. Por. też: W. Thoms, *Folklor*, „Literatura Ludowa” 1975, nr 6, s. 37–39 (przekład V. Krawczyk).

Wraz z ukonstytuowaniem się w 1874 roku Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności i jej Sekcji Etnologicznej określony został program badawczy niezbędnych prac ludoznawczych, które modyfikowano odpowiednimi uchwałami o charakterze instruktażowym (Jaworska, 1982). Tamże wiele miejsca poświęcono zasadom gromadzenia materiałów folklorystycznych w terenie, wierności zapisu, sposobom weryfikacji tekstów (między innymi wnioskowano pomijanie obscenów), problematyce transkrypcji fonetycznej zapisów gwarowych³ oraz innym zagadnieniom edytorskim, jak również postulatом ograniczenia prac zbierackich na rzecz interpretacyjnych.

Tak więc pod koniec XIX wieku inspiratorami badań nad folklorem są pozytywistyczni uczeni, interpretujący literaturę i kulturę ludową z pozycji etnologicznych, historycznych, językoznawczych i literackich. Prowadząc własne badania, kierują jednocześnie zespołami amatorów dostarczających materiał terenowy i organizują instytucjonalne życie naukowe o wyraźnym międzyzaborowym oddziaływaniu. Głównym forum naukowej wymiany myśli stają się czasopisma naukowe redagowane przez antropologów i filologów.

Pierwszym tego rodzaju periodykiem był „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” (organ Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie), redagowany przez Izzydora Kopernickiego w latach 1877-1895⁴. Tamże, obok Kopernickiego, materiały folklorystyczne publikują kontynuatorzy tradycji Kolbergowskiej: Władysław Siarkowski, Władysław Kosiński, Karol Mątyś, Józef Rostański i Seweryn Udziela.

Ważniejszym ze względu na oddziaływanie i zawartość folklorystyczną był miesięcznik krajoznawczy „Wisła”, wychodzący w Warszawie w latach 1887-1916. Czasopismo to lokowało się na czołowej pozycji w zakresie opieki nad amatorami (rekrutującymi się z postępowych mieszkańców prowincji), dostarczającymi materiałów według dokładnych instrukcji i kwestionariuszy. Do 1903 roku „Wisłę” prowadził Jan Karłowicz, wybitny językoznawca i twórca polskiej szkoły komparatystycznej w folklorystyce. W swych pracach (Kapełus, 1982a) poświęconych podaniom, bajkom i pieśniom lansował studia oparte na szerokim materiale porównawczym polskim i obcym, odrzucając tym samym przestarzałe poglądy Maxa Müllera (teoria solarna mitów), a także romantyczną koncepcję o narodowym charakterze wątków bajkowych i pieśniowych. Dostrzegając poligenezę zjawisk folkloru zbliżył się do angielskiej szkoły antropologicznej Tylora i Langa. Uwzględniał także historyczny aspekt ewoluowania wątków podaniowych. Postulowana przezeń metoda badań

³ W związku z odkryciem przez Lucjana Malinowskiego alfabetu fonetycznego, dyskusja wokół problemu zastosowania transkrypcji fonetycznej trwała w Komisji od 1888 roku do roku 1890. Ostatecznie folklorysty postanowili odrzucić — jako nieczytelną — tę formę wydawania tekstów i pozostawić dialektologom do dalszego wykorzystania.

⁴ Kontynuacją tego czasopisma były „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” (1896-1919); redakcję działu etnograficznego prowadził Seweryn Udziela, autor licznych prac o folklorze Galicji, organizator i pierwszy dyrektor Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

prozy ludowej wykazuje wiele zbieżności z metodą fińską (zwaną też porównawczo-geograficzną), bezpośrednio uczoneму polskiemu nie znaną (Krawczyk-Wasilewska, 1986, s. 123 - 125). Tym samym Karłowicz kładzie podwaliny pod nowoczesną komparatystykę folklorystyczną, która znajdzie zwolenników dopiero w następnym pokoleniu.

3. „Lud” (1895-1918) jako czasopismo folklorystyczne

Poza „Wisłą” doniosłe znaczenie dla rozwoju polskiej myśli folklorystycznej w początkach wieku XX miało czasopismo „Lud”, wychodzące wówczas we Lwowie jako organ Towarzystwa Ludoznawczego.

Już bowiem w pierwszym tomie redakcja (pod zarządem sławisty Antoniego Kaliny) zamieszcza obszerny artykuł metodologiczny *Najnowsze prądy w ludoznawstwie* autorstwa ukraińskiego pisarza i uczonego Iwana Franki (Franko, 1895). Znamienne, że w artykule tym, będącym zresztą tekstem odczytu wygłoszonego na pierwszym posiedzeniu naukowym TL, wyraz „folklore” pojawia się jako angielski odpowiednik polskiego pojęcia „ludoznawstwo” i niemieckiego „Volkskunde”. Pojęcie to autor traktuje szeroko, choć odnosi do badań nad ludem, generalnie rozumianym jako „niższe warstwy, które najmniej uległy przemianom cywilizacyjnym”. Opowiadając się za nowoczesnymi badaniami w duchu szkół: migracyjno-historycznej i porównawczo-literackiej oraz antropologicznej, Franko wielokrotnie odwołuje się do przykładów z zakresu tradycyjnej literatury ustnej: mitów, bajek i pieśni, czyli klasycznego przedmiotu zainteresowań zbierackich i interpretacyjnych folklorystyki, od jej zarania po dzień dzisiejszy.

Tak rozumiane zjawiska folkloru znajdują szeroką reprezentację w kolejnych tomach „Ludu”, redagowanych przez następców Kaliny (po 1904 roku), a więc Karola Potkańskiego (historyka), Seweryna Udziela (etnografa) czy historyków literatury – Wilhelma Bruchnalskiego i Józefa Kallenbacha.

Do 1918 roku ukazało się 20 tomów „Ludu”, udzielającego swych łamów cennym dla dokumentacji folkloru pracom materiałowym, przeważnie z terenu Galicji (autorstwa B. Gustawicza, J. Świętka, H. Dobrowolskiego, L. Młynka, H. Windakiewiczowej, W. Brzegi, S. Udzieli i innych). Sporadycznie też publikowano materiały z innych terenów, że wymienimy Sieradzkie (I. Piątkowska), Poznańskie (W. Łabiński) czy Śląsk (W. Madłówna). Nadmienić tu należy, że pod koniec XIX wieku prace badawcze nie były adekwatne do wielkiej ilości prac zbierackich. Sytuacja ta niewiele zmieniła się po 1905 roku, kiedy to Seweryn Udziela apelował w „Ludzie” do zbieraczy, by swe wysiłki kierowali na opracowania i komentarze (Udziela, 1905).

Poza dokumentacją w zakresie bajek i pieśni szczególne miejsce w zainteresowaniach redaktorów „Ludu” zajmował tradycyjny teatr ludowy, czego

świadectwem są liczne artykuły poświęcone szopce i ludowym widowiskom bożonarodzeniowym (S. Gonet, W. Semkowicz, F. Gawełek, J. Cieplik i inni) oraz historyczne już studium syntetyzujące pt. *Polskie widowiska ludowe* opracowane przez Adama Fischera w 1913 roku.

Charakterystyczną cechą przemian w profilu naukowym „Ludu” pierwszej dekady nowego wieku było dostrzeżenie aktualnie występujących zjawisk folkloru, których do tej pory nie poddawano obserwacji badawczej. Odnotowano więc fakt istnienia przekazów pisanych emancypującego się chłopstwa galicyjskiego, takich jak samorodne pisanstwo czy ludowe formuły epistolograficzne. Propagowano też gromadzenie folkloru dziecięcego i żydowskiego; zauważono gwarę i folklor rekrutów polskich oraz ukraińskich, a także folklor i język flisaków oraz lwowski folklor przedmiejski wraz z gwarą żłodzijską (Kapełuś, 1982b, s. 355-358).

W zakresie gatunków folkloru ówczesnie występujących, szczególny nacisk położyła redakcja na gromadzenie przysłów, o czym świadczą wysoko cenione przyczynki paremiograficzne Franciszka Krćeka, krytycznie uzupełniające *Księgę przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* Samuela Adalberga (Adalberg, 1889-1894). Przy okazji należy nadmienić, że Krćek, w dziesiątkach drobnych opracowań i recenzji prac obcych, rozproszonych na kartach licznych tomów „Ludu”, przyczynił się do nowoczesnego oglądu zjawisk folkloru.

Zamierzenia redakcji dotyczące folkloru Słowian ościennych realizowane były w niewielkim stopniu i dotyczyły głównie materiałów ukraińskich i huculskich oraz recenzji, w tym cennego zwłaszcza dorobku bajkoznawczego czeskiego komparatysty J. Polivki.

Studia komparatystyczne nad wędrownymi wątkami literatury ustnej dominują w tomach z lat 1909-1912, zawierających interesujące pod względem metodologicznym artykuły Stanisława Ciszewskiego i Adama Fischera oraz słynną rozprawę filologa klasycznego Witolda Klingera, zatytułowaną *Do wpływu starożytności na folklor* (Klinger, 1909). Podkreślić tu należy dorobek „Ludu” w zakresie wzajemnych relacji literatury pięknej i folkloru. Te studia, przynależne raczej komparatystyce literackiej, opublikowali: W. Bruchnalski, S. Dobrzycki, W. Jankowski, H. Łopaciński, S. Maykowski, W. Nartowski, S. Wasylewski, H. Windakiewiczowa, S. Windakiewicz, W. Szyszkiewicz i S. Zdziarski (Karpińska, Niewiadomska, 1988).

O rozległości zainteresowań folklorystycznych redakcji „Ludu” świadczy też ogłoszenie w 1907 roku pionierskiego studium *O metodach zbierania i porządkowania melodii ludowych* Adolfa Chybińskiego, ojca nowoczesnej etnografii muzycznej na gruncie polskim (Chybiński, 1907; 1910).

Tak więc w latach 1895-1918 „Lud” odegrał ważną rolę w programowaniu rozwijających się badań nad folklorem, przynależącym — w owym czasie — do

szeroko pojmowanego przedmiotu zainteresowań ludoznawstwa, na którego polu pracowali wyspecjalizowani amatorzy na równi z uczonymi reprezentującymi różne dyscypliny humanistyczne, społeczne, artystyczne i przyrodnicze. Stąd też różnorodność metod i różnorodność zagadnień poddawanych naukowemu oglądowi. Wszystkie zaś działania podporządkowywano naczelnemu celowi, jakim było pogłębienie samowiedzy o własnym narodzie w sytuacji życia pod zaborami.

4. Folklor w dwudziestoleciu międzywojennym

Odzyskanie niepodległości przyniosło nową rzeczywistość społeczną, kulturalną i naukową. Zmianie uległ stosunek do folkloru i kultury chłopskiej, podlegając wpływowi ideologii regionalistycznej (propagowanej także poza Polską) oraz orientacji agrarystycznej. Agraryzm jako doktryna ruchu ludowego nobilitował kulturę chłopską, dostrzegając w niej wartościową i godną rozwoju część kultury narodowej.

Idee agrarystyczne ujawniły się, między innymi, w odkrywaniu dorobku folklorystycznego i literackiego pamiętnikarzy chłopskich, że wymienimy J. Kupca, H. Derdowskiego, Jantka z Bugaja, S. Nędzę-Kubińca czy F. Kurasia. Idee regionalizmu zaś ukształtowały głównie koncepcje rodzime, przeciwstawiające kulturę wsi polskiej — miejskiej kulturze kosmopolitycznej. Regionaliści dostrzegali w folklorze i tradycji ludowej siły twórcze, zdolne do pobudzenia ogólnonarodowej sztuki i kultury.

Ten typ myślenia wpłynął na folkloryzację literatury, muzyki, plastyki i twórczości scenicznej, ukształtował także koncepcję amatorskiego teatru ludowego. Jędrzej Cierniak, animator i realizator tej koncepcji, dążył do wykreowania teatru chłopskiego, którego tworzywem były udratyzowane obrzędy i zwyczaje, tradycyjne i współczesne wraz z autentycznymi rekwizytami, strojem, muzyką i pieśniami ludowymi (Olcha, 1963).

W okresie międzywojennym kontynuowano folklorystyczne zbieractwo terenowe; nie ustawał również ruch amatorski, do czego w niemałym stopniu przyczyniło się zorganizowanie sieci regionalnych kół Towarzystwa Krajoznawczego, powstanie muzeów regionalnych oraz czasopism typu „Ziemia” czy „Orli Lot”.

Naukowe zaś podejście do folkloru nie miało dawniejszego, jednostronnego charakteru. W studiach etnograficznych, socjologicznych i kulturoznawczych Adama Fischera, Aleksandra Brücknera, Stefana Czarnowskiego czy Kazimierza Moszyńskiego dochodziły do głosu nowe założenia teoretyczne i metodologiczne. Przeważać zaczął genetyczno-typologiczny, interetniczny i historyczno-socjologiczny ogląd folkloru jako kategorii żywej, stanowiącej integralny element kultury narodowej. Dla dziejów polskiej myśli folklorystycznej tego okresu istotne znaczenie miało stanowisko socjologa Stefana Czarnowskiego

z roku 1929, obalające pokutujące przekonanie, iż folklor jest przeżytkiem czasów pierwotnych i postulujące naukowe poznanie folkloru różnych grup społecznych i zawodowych (Czarnowski, 1956).

W omawianym okresie na specjalne wyróżnienie zasługuje pierwsza w nauce polskiej syntetyczna monografia paremiologiczna Jana S. Bystronia — *Przysłowia polskie* (Bystron, 1933), który — podobnie jak Karłowicz przy analizie bajek i podań — włączył się bezwiednie w nurt światowych tendencji na tym polu (Krawczyk-Wasilewska, 1986, s. 127).

W pracach filologów tego pokolenia (Witolda Klingera, Jana Janowa, Stefana Vrtela-Wierczyńskiego czy Ryszarda Gansińca) dominowała szeroko pojęta komparatystyka w postaci reminiscencji antycznych w folklorze polskim, słowiańskich zasięgów wątków bajkowych, legendowych i romansowych. Właściwym zaś twórcą polskiej szkoły komparatystycznej okazał się Julian Krzyżanowski, autor licznych studiów o związkach literatury (głównie staropolskiej) z literaturą ludową i popularną (Krzyżanowski, 1935) oraz prac poświęconych bylinie i bajce.

Należy też wspomnieć o obecności folkloru na łamach „Ludu”, który pod redakcją Adama Fischera (w latach 1914 - 1939) zmienił charakter na bardziej naukowy i antropologiczny, również dzięki tak znakomitym współpracownikom jak Jan Czekanowski czy Bronisław Malinowski. Unaukowienie czasopisma powoduje większe otwarcie na światowe badania. Szczególnego znaczenia nabierają więc liczne recenzje i artykuły informacyjne dotyczące prac folklorystów za granicą. Sporo miejsca na łamach „Ludu” poświęcono folklorystyce słowiańskiej (czeskiej, słowackiej, słoweńskiej i łużyckiej), ale też dostrzeżono prace folklorystów angielskich, francuskich, niemieckich, włoskich i węgierskich (recenzja Karola Korany'iego). Pojedyncze informacje dotyczą także folkloru greckiego, litewskiego, czy wreszcie panamskiego. „Lud” międzywojenny zawiera również całkiem pokaźną dokumentację w zakresie badań folkloru obrzędowego (szopka i jasełka), a także muzycznego i choreograficznego w ujęciu metodycznym, gatunkowym, regionalnym i historycznym (Karpińska, Niewiadomska, 1988).

5. Folklorystyka między filologią a antropologią

W powojennych dziejach polskiej myśli folklorystycznej osobną kartę stanowią osiągnięcia badawcze Juliana Krzyżanowskiego (1882 - 1976), wybitnego historyka literatury polskiej, edytora i redaktora oraz teoretyka folkloru i organizatora folklorystycznego środowiska naukowego.

Rozpoczęte przed wojną studia bajkoznawcze Krzyżanowskiego zaowocowały pionierskim katalogiem *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym*, opracowanym według międzynarodowego systemu Aarne-Thompsona nawiązującego do metody fińskiej (Krzyżanowski, 1947). Poza licznymi studiami

z dziedziny bajki wszedł na grunt nowoczesnej paremiologii, zajmując się genezą i systematyką przysłów polskich; dał temu wyraz w pracy *Mądrej głowie dość dwie słowie* oraz w krytycznej i powiększonej edycji dzieła Adalberga (Krzyżanowski, 1958 - 1960; 1969 - 1978). Uczony opowiadał się za wyodrębnieniem folklorystyki z etnografii i jej usamodzielnieniem. W swych studiach nad teorią literatury ustnej i pisanej dowodził integralności obu zjawisk, czym zjednał dla folklorystyki grupę młodych badaczy o orientacji filologicznej (Helena Kapełuś, Ryszard Górski, Ryszard Wojciechowski i inni). Jednocześnie budował nowej folklorystyce instytucjonalne oparcie w Pracowni Badań nad Literaturą Ludową przy Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Powołał także do życia (w 1957 roku) pierwsze polskie czasopismo folklorystyczne – „Literaturę Ludową”, którego był redaktorem do 1972 roku. Z licznych inicjatyw edytorskich uczonego na specjalną wzmiankę zasługują: pionierski *Słownik folkloru polskiego* (1965) i *Dzieje folklorystyki polskiej*, doprowadzone do 1918 roku (Kapełuś, Krzyżanowski 1970; 1982).

Prace Juliana Krzyżanowskiego kontynuują i rozwijają długą tradycję badań porównawczych i genetyczno-historycznych. Kierunek ten dominuje zresztą w dorobku polskich folklorystów ostatniego półwiecza, których prace prezentują wątki i motywy, a także całe teksty z opisem ich geografii (wpływy szkoły fińskiej) oraz przenikania przez granice kulturowe i językowe.

Od połowy lat sześćdziesiątych polskie badania nad folklorem cechuje szeroki rozrzut tematyczny i metodologiczny. Obserwuje się wzmożone zainteresowanie folklorem różnych środowisk zawodowych, nowatorskie ujęcia folkloru dziecięcego (Jerzy Cieślowski, Dorota Simonides), a także wzrost monografii i systematyk poświęconych pojedynczym gatunkom folkloru (na przykład: balladzie – Jadwiga Jagiełło czy zagadce – Mirosław Kasjan). Z kolei odkrycie takich zjawisk jak folklorizm (Burszta, 1974, s. 309 - 311) czy nowe oświecenie ludowości literatury (Sulima, 1976) oraz języka folkloru (Bartmiński, 1973; 1990) świadczą o toczącym się procesie poszerzania oglądu folkloru w kontekście interdyscyplinarnym.

Od 1972 roku „Literaturę Ludową” redaguje we Wrocławiu Czesław Hernas. Zmieniając profil czasopisma, redakcja odchodzi od regionalnych opisów folkloru słownego i otwiera się na nowoczesną myśl folklorystyczną. Publikuje tłumaczenia i recenzje znaczących prac zagranicznych wyrosłych na gruncie strukturalizmu, semiotyki, kontekstualizmu i etnolingwistyki oraz patronuje współczesnym badaniom krajowym, tworząc zaczyn dyskusji nad specyfiką istoty folkloru i jego funkcjonowaniem, zwłaszcza w obiegu współczesnym.

Coraz częściej pojawiają się studia świadczące o rozwoju myślenia o folklorze w sposób antropologiczno-kulturowy. W tym aspekcie folklor jest traktowany jako żywy element komunikacji społecznej, co wymaga badań

z uwzględnieniem kontekstu kulturowego i sytuacyjnego, a także samego wykonawcy i procesu wykonania.

Pod koniec lat siedemdziesiątych umacnia się problematyka związana z nowym definiowaniem folkloru jako części kultury symbolicznej (wyrażanej nie tylko słownie), co łączy się z koniecznością stosowania nowych metod badania zjawiska w ramach usamodzielniającej się folklorystyki: Odnotować tu należy falę prac o charakterze podręcznikowym (Waliński, 1978; Krawczyk-Wasilewska, 1979; 1986; Czekanowska, 1988; Kowalski, 1990). Warto też zwrócić uwagę na nowocześnie opracowane hasła „folklor”, „folklorystyka”, „folklorizm” na kartach *Słownika etnologicznego* (Staszczak, 1987) oraz nowatorskie ujęcia zjawisk folkloru na łamach czasopisma „Polska Sztuka Ludowa”, o wyraźnie antropologicznym zabarwieniu, zwłaszcza po poszerzeniu profilu i tytułu czasopisma na „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” (od roku 1990).

Na szczególne podkreślenie zasługuje też — znaczący w ostatniej dekadzie — rozwój badań etnolingwistycznych ze szczególnym uwzględnieniem środków wyrazu w folklorze, głównie stereotypów językowych, topik i formuł. Największe osiągnięcia na tym polu ma ośrodek lubelski, w którym od roku 1988 Jerzy Bartmiński wydaje czasopismo „Etnolingwistyka”.

Nowością ostatnich kilku lat są zainicjowane przez ośrodek łódzki badania współczesnego folkloru w aspekcie ekologicznym. Doświadczenia w zakresie tak zwanej ekologii ludzkiej i głębokiej inspirują potrzebę oglądu folkloru jako wyrazu świadomości ekologicznej, stanowiącej relację między stanem a jakością życia społeczności w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych, kulturowych, politycznych i moralnych.

W ostatnim pięćdziesięcioleciu nastąpił poważny postęp w badaniach polskiego folkloru muzycznego dzięki prężnie rozwijającej się etnomuzykologii, zwłaszcza w ramach Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk, ale także w poznańskim i katowickim ośrodku akademickim. Wymienić trzeba interesujący dorobek Jadwigi Sobieskiej, Jana Sadownika, Ludwika Bielawskiego, Anny Czekanowskiej, Jana Stęszewskiego, Piotra Dahliga, Bogusława Linette'a czy Zbigniewa Przerembskiego, korzystających również z doświadczeń folklorystyki „filologicznej” i „antropologicznej”.

Przypomnijmy też, że problematyka folklorystyczna interesuje również filologów słowiańskich, działających w licznych ośrodkach naukowych. Jest również bliska Polskiemu Towarzystwu Ludoznawczemu, patronującemu licznym inicjatywom wydawniczym, z których największą było powołanie w 1960 roku redakcji *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga, kierowanej do 1987 roku przez Józefa Bursztę, po jego zaś śmierci przez Bogusława Linette'a; do chwili obecnej ukazało się 67 tomów tego wydawnictwa.

Naszkicowane powyżej, jedynie najbardziej charakterystyczne, kierunki współczesnych badań folklorystycznych wskazują, że się one wzajemnie wspie-

rają i uzupełniają, choć często wychodzą z różnych założeń podstawowych. Folklorystyka bowiem nie wypracowała sobie dotąd jednolitej metody badawczej, stanowiąc raczej system poglądów interpretacyjnych określonego fragmentu zmieniającej się kultury. Ciągłe otwierające się możliwości nowych interpretacji powodują, iż folklorystów nie ubywa, lecz przybywa wraz z rozwojem nauk o kulturze.

Na zakończenie należy dodać, że obecność folkloru i folklorystyki zaznacza się nadal na łamach „Ludu”, zarówno w studiach i artykułach, jak i recenzjach, a także sprawozdaniach z konferencji i wydarzeń istotnych dla współczesnej folklorystyki.

BIBLIOGRAFIA

- Adalberg Samuel
1889-1894 *Księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, Warszawa.
- Bartmiński Jerzy
1973 *O języku folkloru*, Ossolineum, Wrocław.
1990 *Folklor, język, poetyka*, Ossolineum, Wrocław.
- Berwiński Ryszard
1854 *Studia o literaturze ludowej ze stanowiska historycznej i naukowej krytyki*, t. 1-2, Poznań.
- Bielawski Ludwik
1970 *Rytmika polskich pieśni ludowych*, PWM, Kraków.
1976 *Strefowa teoria czasu i jej znaczenie dla antropologii muzycznej*, PWM, Kraków.
1986 *Drogi i bezdroża muzykologii polskiej*, Ossolineum, Wrocław.
- Burszta Józef
1974 *Kultura ludowa — kultura narodowa*, LSW, Warszawa.
- Bystron Jan Stanisław
1933 *Przysłowia polskie*, PAU, Kraków.
- Chybiński Adolf
1907 *O metodach zbierania i porządkowania melodii ludowych*, „Lud” t. 13, s. 171-201.
1910 *Etnografia muzyczna na III międzynarodowym kongresie muzycznym w Wiedniu (25-29 maja 1909)*, „Lud” t. 16, s. 160-178.
- Cieślowski Jerzy
1967 *Wielka zabawa*, Ossolineum, Wrocław.
1975 *Literatura i podkultura dziecięca*, Ossolineum, Wrocław.
- Czarnowski Stefan
1956 *Kształtowanie się folkloru polskiego*, w: *Dziela*, t. 5, PWN, Warszawa.
- Czekanowska Anna
1988 *Etnografia muzyczna. Metodologia i metodyka*, „Pomorze”, Bydgoszcz.
1990 *Polish folk music: Slavonic heritage, Polish tradition, contemporary trends*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Dahlig Piotr
1987 *Muzyka ludowa we współczesnym społeczeństwie*, WSiP, Warszawa.
- Fischer Adam
1913 *Polskie widowiska ludowe*, „Lud” t. 19.

- Franko Iwan
1895 *Najnowsze prądy w ludoznawstwie*, „Lud” t. 1.
- Hernas Czesław
1965 *W kalinowym lesie. U źródeł folklorystyki polskiej*, t. 1-2, PIW, Warszawa.
- Jagiello Jadwiga
1975 *Polska ballada ludowa*, Ossolineum, Wrocław.
- Jaworska Elżbieta
1982 *Działalność folklorystyczna Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie*, w: *Dzieje folklorystyki polskiej 1864-1918*, pod red. H. Kapeluś, J. Krzyżanowskiego, PWN, Warszawa.
- Kapeluś Helena
1982a *Jan Karłowicz (1836-1903)*, w: *Dzieje folklorystyki polskiej 1864-1918*, pod red. H. Kapeluś, J. Krzyżanowskiego, PWN, Warszawa.
1982b „Lud”, *Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie (1895-1918)*, w: *Dzieje, op. cit.*
- Kapeluś Helena, Krzyżanowski Julian (red.)
1970 *Dzieje folklorystyki polskiej 1800-1863. Epoka przedkolbergowska*, Ossolineum, Wrocław.
1982 *Dzieje folklorystyki polskiej 1864-1918*, PWN, Warszawa.
- Karłowicz Jan
1888 *Folklore*, „Wisła” t. 2.
- Karpińska Grażyna Ewa, Niewiadomska Maria
1988 *Bibliografia zawartości „Ludu” za lata 1895-1985*, PTL, Wrocław.
- Kasjan Jan Mirosław
1983 *Polska zagadka ludowa*, Ossolineum, Wrocław.
- Klinger Witold
1909 *Do wpływów starożytności na folklor*, „Lud” t. 15.
- Kowalski Piotr
1990 *Współczesny folklor i folklorystyka*, PTL, Wrocław.
- Krawczyk-Wasilewska Violetta
1979 *Wprowadzenie do folklorystyki*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
1986 *Współczesna wiedza o folklorze*, LSW, Warszawa.
- Krawczyk-Wasilewska Violetta (red.)
1992 *Ecology and Folklore*, Łódź.
1994 *Ecology and Folklore II*, Łódź.
- Krzyżanowski Julian
1935 *Paralele*, Warszawa.
1947 *Polska hajka ludowa w układzie systematycznym*, t. 1-2, Warszawa.
1958-1960 *Mądrej głowie dość dwie słowie*, t. 1-2, PIW, Warszawa.
- Krzyżanowski Julian (red.)
1965 *Słownik folkloru polskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
1969-1978 *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. W oparciu o dzieło S. Adalberga*, t. 1-4, PIW, Warszawa.
- Linette Bogusław
1981 *Obrzędowe pieśni weselne w Rzeszowskiem. Typologia wątków muzycznych jako kryteriów wyznaczających regiony etnograficzne*, KAW, Rzeszów.
- Maślanka Julian
1984 *Polska folklorystyka romantyczna*, Ossolineum, Wrocław.
- Olcha Antoni
1963 *Jędrzej Cierniak i jego dzieło. Wstęp do źródeł i nurtów polskiego teatru ludowego*, Warszawa.

Przerembski Zbigniew

1994 *Style i formy melodyczne polskiej pieśni ludowej*, IS PAN, Warszawa.

Sadownik Jan (red.)

1971 *Pieśni ludowe Podhala*, PWM, Kraków.

Simonides Dorota

1969 *Współczesna śląska proza ludowa*, WSP, Opole.

1976 *Współczesny folklor słowny dzieci i młodzieży*, PWN, Wrocław.

Sobieska Jadwiga

1972 *Ze studiów nad folklorem muzycznym Wielkopolski*, PWM, Kraków.

Staszczak Zofia (red.)

1987 *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, PWN, Warszawa.

Stęszewski Jan

1966 *Prolegomena do klasyfikacji etnomuzykologicznych*, „Muzyka” nr 3-4.

1974 *Rzeczy, świadomość i nazwy w badaniach etnomuzykologicznych*, „Rocznik Historii Sztuki” nr 10.

Sulima Roch

1976 *Folklor i literatura*, LSW, Warszawa.

1982 *Literatura a dialog kultur*, LSW, Warszawa.

1990 *Słowo i etos: szkice o kulturze*, „Galicja”, Kraków.

Thoms William

1975 *Folklor*, „Literatura Ludowa” nr 6.

Udziela Seweryn

1905 *O potrzebie zestawienia i uporządkowania opowiadań ludowych*, „Lud” t. 11.

Waliński Michał (red.)

1978 *Teoria kultury. Folklor a kultura*, Uniwersytet Śląski, Katowice.

Violetta Krawczyk-Wasilewska

THE STUDY OF POLISH FOLKLORE ON THE CENTENNIAL ANNIVERSARY OF „LUD”

(Summary)

The article consists of the following sections: 1. Romanticism and folklore; 2. The beginning of academic folklore studies; 3. „Lud” (1895-1918) as a journal of folklore studies; 4. Folklore between the World Wars; 5. Folklore studies between philology and anthropology.

The author discusses the history of Polish folklore studies since 1802 until today, taking into consideration the main achievements in collecting and interpreting folk artifacts. She also deals with the role of the journal „Lud” in the history of Polish folklore studies, treating as specifically, “folklore-oriented” the volumes published before World War I.

Transl. M. Wilczyński